

**ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟ, ΤΙ;
Η οικονομική κρίση του 2008 ως το τέλος της β' φάσης της
μεταπολεμικής περιόδου**

**Γιάννης Βαρουφάκης
Τμήμα Οικονομικών Επιστημών
Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Μετά το τέλος του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, οι ΗΠΑ βρέθηκαν να είναι οι μοναδικοί δανειστές (με την εξαίρεση ίσως της Ελβετίας) και η χώρα με το μοναδικό μετατρέψιμο νόμισμα (ιδίως μετά την κρίση της στερλίνας το 1947). Όλο το διεθνές εμπόριο (με εξαίρεση τις σοσιαλιστικές χώρες) βασιζόταν στο δολάριο, κάτι που συνέβαινε για πρώτη φορά στην ιστορία.

Οι Αμερικανοί ιθύνοντες των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων συνειδητοποίησαν γρήγορα τη μοναδική ευκαιρία για παγκόσμια κυριαρχία, αλλά και τους τεράστιους κινδύνους από αυτήν. Είχαν όλοι τους ζήσει το Κραχ του Μεσοπολέμου και βίωναν την αγωνία μιας νέας Αμερικανικής κρίσης που θα οδηγούσε ολόκληρη τη Δυτική οικονομία σε κατάρρευση (εφόσον το διεθνές εμπόριο στηριζόταν αποκλειστικά στο δολάριο). Λαμπρά μυαλά όπως ο James Forrestal, George Kennan, ο υπ. Εξωτερικών Byrnes, δρομολόγησαν τη δημιουργία δύο άλλων ισχυρών νομισμάτων τα οποία θα λειτουργούσαν επικουρικά ως προς το δολάριο μετριάζοντας τις επιπτώσεις των κρίσεων της Αμερικανικής οικονομίας στον υπόλοιπο κόσμο.

Βέβαια ισχυρά νομίσματα δεν νοούνται δίχως ισχυρές βιομηχανίες που έχουν εξασφαλισμένη ικανή ζήτηση για τα προϊόντα τους και πρόσβαση σε πρώτες ύλες. Για τουλάχιστον 25 χρόνια, οι ΗΠΑ επένδυσαν στο προσεκτικό κτίσιμο αυτών των δύο «ζωτικών οικονομικών χώρων»: Έναν για την Γερμανία και έναν για την Ιαπωνία – χώρες με βιομηχανική παράδοση, σημαντική γεωπολιτική θέση και, βεβαίως, ηττημένες δυνάμεις υπό την διοίκηση του Αμερικανικού στρατού.

Η κυοφόρηση του μάρκου και του γιεν ως ισχυρά νομίσματα δεν ήταν απλή υπόθεση. Οι ΗΠΑ δεν δίστασαν να επενδύσουν γενναιόδωρα για να δημιουργήσουν τους κατάλληλους «ζωτικούς χώρους». Το σχέδιο Μάρσαλ στην Ευρώπη τροφοδότησε (κυρίως) την Γερμανία με τα δολάρια που χρειαζόταν για να εισάγει πρώτες ύλες και Αμερικανική τεχνολογία. Η Ευρωπαϊκή ενοποίηση ήταν Αμερικανική ιδέα προτού την ενστερνιστούν οι Ευρωπαίοι: στόχος της η επέκταση των αγορών των Γερμανικών βιομηχανιών προϊόντων μετά από πολιτικές συμφωνίες με άλλες ομάδες συμφερόντων (π.χ. αγρότες). Κάθε φορά που το μάρκο βρισκόταν υπό πίεση, η κεντρική τράπεζα των ΗΠΑ στεκόταν αλληλέγγυα στο πλευρό της Μπούντεσμπανκ πουλώντας δολάρια. Όταν το μάρκο έδειχνε τάσεις υπερβολικής ανατίμησης, οι ΗΠΑ βοηθούσαν την ανάσχεσή του εις βάρος ακόμα και των αμερικανικών πολυεθνικών.

Στην Άπω Ανατολή ο Μάο χάλασε το Αμερικανικό σχέδιο για μετατροπή της Κίνας στην Ιταλο-Γαλλία της Ιαπωνίας. Το ιαπωνικό θαύμα κινδύνευε να μην προκύψει. Προέκυψε επειδή οι Αμερικανοί άνοιξαν φαρδιές-πλατιές τις αγορές τους στην Ιαπωνική βιομηχανία (εις βάρος της Αμερικανικής) και, κυρίως, επειδή ο πόλεμος της Κορέας λειτούργησε ως

γεννήτρια ζήτησης για τα ιαπωνικά προϊόντα. Ο μετέπειτα πόλεμος στο Βιετνάμ συνέχισε αυτή την δυναμική.

Δύο μεγάλες αποτυχίες του αρχικού Αμερικανικού σχεδιασμού άλλαξαν την μεταπολεμική διεθνή τάξη: Βιετνάμ και πετρελαϊκή κρίση. Στα πεδία των μαχών οι Βιετκόνγκ ανέτρεψαν τον προϋπολογισμό των ΗΠΑ. Το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών λύγισε το δολάριο και «απελευθέρωσε» τις ισοτιμίες. Το έλλειμμα και η κρίση του δολαρίου έγιναν ο μεγάλος εφιάλης της Ουάσινγκτον.

Σύμφωνα με τον Κίσινγκερ¹ και τον Όπενχαιμ² οι ΗΠΑ εξώθησαν τον ΟΠΕΚ να αυξήσει τις τιμές του πετρελαίου πιστεύοντας ότι θα μπορούσαν να αντεπεξέλθουν καλύτερα από τους γερμανούς και τους ιάπωνες. Ήταν η δεύτερη αποτυχία: Όπως είχαν υποτιμήσει τους Βιετκόνγκ, έτσι υποτίμησαν και τις προθέσεις του ΟΠΕΚ. Οι τιμές του μαύρου χρυσού αυξήθηκαν πολύ περισσότερο απ' όσο σχεδίαζαν. Το αποτέλεσμα ήταν ο στασιμοληθωρισμός της περιόδου 1972-1985.

Όμως, και αυτό έχει μεγάλο ιστορικό ενδιαφέρον, και οι δύο αποτυχίες των ΗΠΑ (Βιετνάμ και τιμές πετρελαίου) οδήγησαν στην ενδυνάμωση της κυριαρχίας τους. Ο πόλεμος του Βιετνάμ δημιούργησε τις τίγρεις της ΝΑ Ασίας και την οικονομική περικύκλωση της Κίνας. Από την άλλη, η πετρελαϊκή κρίση, αν και παρά λίγο να γονατίσει την Αμερικανική οικονομία, οδήγησε στην μετάλλαξη της Αμερικανικής παγκόσμιας κυριαρχίας. Ξάφνου η Ουάσινγκτον έπαψε να φοβάται το έλλειμμα στο εμπορικό της ισοζύγιο με τον υπόλοιπο κόσμο. Αντίθετα με όλες τις άλλες χώρες, βρήκε την μυστική συνταγή για να εισάγει περισσότερα απ' όσα εξάγει χωρίς να κινδυνεύει το δολάριο. Πως κατάφερε τέτοιο θαύμα;

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1970, ενώ το εμπορικό ισοζύγιο των ΗΠΑ χειροτερεύει, σημαντικές μεταφορές κεφαλαίων από Ευρώπη και Ιαπωνία στην Αμερική το καλύπτουν. Από το 1980, οι Αμερικανικές κυβερνήσεις συνειδητοποίησαν ότι μπορούν να αγνοούν τα ελλείμματά τους *εφόσον κεφάλαια που δημιουργούνται εκτός ΗΠΑ μεταναστεύουν συνεχώς προς τη Ν. Υόρκη*. Τι είναι όμως αυτό που εξασφαλίζει τη συνεχή ροή κεφαλαίων προς τις ΗΠΑ; Μήπως η παραγωγικότητα των επιχειρήσεών της; Όχι. Η ζήτηση δολαρίων στηρίζεται στην ηγεμονική θέση των ΗΠΑ. Όταν η Ελλάδα αγοράζει, π.χ., πετρέλαιο από την Βενεζουέλα, αγοράζει πρώτα δολάρια *ανεξάρτητα από την παραγωγικότητα των Αμερικανικών επιχειρήσεων*. Ίσως το μεγαλύτερο «έγκλημα» του Σαντάμ, στα μάτια των Αμερικανών, να ήταν ότι το 1999 όρισε το Ευρώ ως το νόμισμα στο οποίο θα πωλείται το Ιρακινό πετρέλαιο!

Ουσιαστικά, το Αμερικανικό οικονομικό «θαύμα» της περιόδου 1979-2008 βασίστηκε στη δυνατότητα των ΗΠΑ να ελκύουν συνεχώς κεφάλαια από τον υπόλοιπο κόσμο *καταδικάζοντας Ευρώπη και Ιαπωνία σε κατάσταση συνεχούς ύφεσης*. Πρόκειται για μια δυνατότητα που θα διατηρούν όσο διατηρούν την γεωστρατηγική τους παγκόσμια ηγεμονία.

Συνεπώς, η σχετική υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας της Ευρωπαϊκής οικονομίας την περίοδο 1979-2008 δεν οφείλεται στην έλλειψη επιχειρηματικότητας ή ευλυγισίας στην Ευρωπαϊκή αγορά. Είναι απλά αποτέλεσμα της αφάιμαξης της Ευρώπης από κεφάλαια που όδευαν προς τις

¹ Βλέπε τα Απομνημονεύματά του (Years of Upheaval, 1982, Little Brown).

² V.H. Oppenheim (1976/7), 'Why Oil Prices went up? We pushed them', Foreign Policy, No.25

ΗΠΑ καλύπτοντας το Αμερικανικό έλλειμμα. Η μετάλλαξη του μοντέλου παγκόσμιας οικονομικής κυριαρχίας των Ηνωμένων Πολιτειών της Αμερικής επήλθε στα μέσα της δεκαετίας του 1970 και διήρκησε μέχρι πρότινος: Από χρηματοδότης του παγκόσμιου καπιταλισμού (1947-1971), οι ΗΠΑ μετατράπηκαν σε έναν **Οικουμενικό Μινώταυρο**. Η διόγκωση του χρηματοπιστωτικού τομέα χτίστηκε πάνω σε ένα τσουνάμι ξένων κεφαλαίων που εισέρρεαν καθημερινά στην Wall Street - περί τα 2 με 3 δισεκατομμύρια δολάρια την ημέρα για είκοσι χρόνια.

Το 2008, ξεκινώντας από την καθίζηση της υπερτιμημένης αγοράς ακινήτων των ΗΠΑ, το χρηματοπιστωτικό σύστημα κατέρρευσε. Από τότε η παγκόσμια οικονομία παραπαίει. Ένα είναι σίγουρο: Ο **Οικουμενικός Μινώταυρος** τραυματίστηκε, ίσως θανάσιμα. Τι θα πάρει την θέση του; Πως θα τροφοδοτείται η παγκόσμια ζήτηση αγαθών την οποία για είκοσι χρόνια διατηρούσε σε υψηλά επίπεδα ο Μινώταυρος; Η Κίνα; Η Ευρωπαϊκή Ένωση;

Σύντομο βιογραφικό

Ο Γιάνης Βαρουφάκης είναι καθηγητής οικονομικής θεωρίας στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αθηνών και Διευθυντής του Τομέα Πολιτικής Οικονομίας του ιδίου Τμήματος. Είναι παντρεμένος με την Δανάη Στράτου και έχει μία κόρη, την Ξένια.

Σπούδασε μαθηματικά στα Πανεπιστήμια του Essex και Birmingham της Βρετανίας και εκπόνησε τη διδακτορική του διατριβή στην οικονομική θεωρία Πανεπιστήμιο του Essex. Αρχικά δίδαξε στο Πανεπιστήμιο του Essex. Αργότερα, το 1985, μετακόμισε στο Πανεπιστήμιο του East Anglia, Norwich όπου και δίδαξε έως το 1987 όταν εκλέχτηκε καθηγητής στο Πανεπιστήμιο του Cambridge. Από το 1988 έως το 2000 δίδασκε οικονομική θεωρία και πολιτική φιλοσοφία στο Πανεπιστήμιο του Sydney της Αυστραλίας. Παράλληλα έχει διδάξει στο Πανεπιστήμιο της Γλασκώβης (Σκωτία) και κατέχει ερευνητική θέση, στον τομέα της πολιτικής και οικονομικής φιλοσοφίας, στο Université Catholique de Louvain (Βέλγιο). Από το 2000 διδάσκει στο Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Βασικοί ερευνητικοί τομείς στους οποίους δραστηριοποιείται είναι η Πολιτική Οικονομία, η Θεωρία Παιγνίων, η Πειραματική Οικονομική και η Πολιτική Φιλοσοφία. Τα βιβλία του περιλαμβάνουν τα:

1. *Θεωρία Παιγνίων: Η θεωρία που φιλοδοξεί να ενοποιήσει τις κοινωνικές επιστήμες*, Αθήνα: Gutenberg, 2007
2. *Πολιτική Οικονομία: Η οικονομική θεωρία στο φως της κριτικής*, Αθήνα: Gutenberg, 2007
3. *Game Theory: a critical text*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge (από κοινού με τον S. Hargreaves-Heap), 2004
4. *Foundations of Economics*, Λονδίνο και Νέα Υόρκη: Routledge, 1998
5. *Rational Conflict*, Οξφόρδη: Blackwell Publishers, 1991
